

ULOGA SAMOPOŠTOVANJA I VRŠNJAČKOG PRITISKA U OBJAŠNENJU USAMLJENOSTI ADOLESCENATA

MARINA NEKIĆ

Sveučilište u Zadru, Odjel za psihologiju
University of Zadar, Department of Psychology

ENA UZELAC

Sveučilište u Zadru, Ured za osiguravanje kvalitete
University of Zadar, Department of Psychology

MARINA JURKIN

Sveučilište u Zadru, Odjel za psihologiju
University of Zadar, Department of Psychology

UDK: 159.923.2-053.6

Izvorni znanstveni članak / *Original scientific paper*

Primljeno / *Received*: 2. III. 2016.

Glavni cilj ovog istraživanja bio je utvrditi u kojoj mjeri se usamljenost u adolescenciji može objasniti samopoštovanjem i vršnjačkim pritiskom. Naime, brojna istraživanja su se većinom usmjerila na bivarijantne odnose među spomenutim varijablama, te do sada na hrvatskom uzorku adolescenata nije istovremeno provjeravan odnos usamljenosti sa samopoštovanjem i vršnjačkim pritiskom. Iako većina autora smatra da se usamljenost može javiti u svim razvojnim razdobljima, ipak se naglašava da je usamljenost tijekom adolescencije izraženija i to čak najviše u razdoblju mladih adolescencije. Uspostavljanje i održavanje zadovoljavajućih odnosa postaje prioritet, što neadekvatne i nepodržavajuće odnose s vršnjacima čini rizičnim faktorom za pojavu usamljenosti. Osim vršnjačkih odnosa, značajnu ulogu za uspješan razvoj adolescenata ima i pozitivan stav o sebi, odnosno samopoštovanje. Ranija istraživanja su pokazala da je samopoštovanje, koje opada tijekom rane adolescencije, važna odrednica usamljenosti. Stoga su uzorak ovog istraživanja činile dvije skupine adolescenata, 200 učenika sedmih razreda osnovne škole, koji su predstavljali grupu mlađih adolescenata, i 200 učenika četvrtih razreda srednjih škola, koji su činili skupinu starijih adolescenata. Primijenjen je upitnik koji se sastojao od tri skupine skala, Kratka verzija UCLA skale, Revediriana skala samoprihvatanja i samokompetentnosti te Skala podložnosti vršnjačkom pritisku. Rezultati ukazuju na višu razinu usamljenosti kod mlađih adolescenata, te niže samopoštovanje, ali veću razinu podložnosti vršnjačkom pritisku u odnosu na kasne adolescente. Djevojke bez obzira na dob imaju nešto niže samopoštovanje u odnosu na mladiće, dok se razina usamljenosti značajno ne mijenja s obzirom na spol. Međutim, adolescenti su skloniji nego adolescentice rizičnom ponašanju (npr. konzumiranje opijata i rizična seksualna ponašanja) i neadekvatnom ponašanju u školi (npr. neopravdano izostajanje s nastave) pod utjecajem vršnjaka. Također je za pojavu usamljenosti u adolescenciji važna negativna slika o sebi, odnosno nisko samopoštovanje, te izraženija podložnost vršnjačkom pritisku. Dobiveni rezultati su objašnjeni u okvirima razvojnih promjena koje čine adolescente rizičnim za pojavu usamljenosti.

KLJUČNE RIJEČI: *usamljenost, samopoštovanje, vršnjački pritisak, adolescencija*

U literaturi se može naići na brojne teorijske pristupe i definicije usamljenosti, međutim većina autora se ipak slaže da je usamljenost subjektivno iskustvo praćeno neugodnim i bolnim emocionalnim stanjima koje su rezultat nedostatnih socijalnih odnosa (Peplau i Perlman, 1982). Premda se usamljenost može javiti u svim razvojnim razdobljima, istraživanja ipak ističu da je usamljenost u adolescenciji izraženija (Bartels i sur., 2008, Demakakos i sur., 2006, Heinrich i Gullone, 2006, Schmitt i Kurdek, 1985, Schultz i Moore, 1986).

Mnogi autori su nastojali dati svoj doprinos imenovanju i opisivanju najznačajnijih faktora koji pridonose pojavi usamljenosti u adolescenciji (Dykstra i sur., 2005, van Roekel i sur., 2010). Najčešće se navodi da je glavni razlog izraženije usamljenosti u adolescenciju u odnosu na ostala razvojna razdoblja, u snažnoj želji i očekivanjima vezanim za uspostavljanje i održavanje socijalnih odnosa, koje mladi ponekad ne mogu lako zadovoljiti. Laursen i Hartl (2013) naglašavaju da neusklađenost socijalnih iskustava s očekivanjima o uspostavljanju i održavanju vršnjačkih odnosa tijekom adolescencije može dovesti do percepcije socijalnog deficita koji u konačnici rezultira pojavom tzv. socijalne boli koju nazivamo usamljenošću.

Na temelju brojnih istraživanja o usamljenosti u adolescenciji može se uočiti pet domena razvojnih promjena koje adolescente čine rizičnom skupinom za pojavu usamljenosti. Uz pubertalane promjene koje uzrokuju tjelesno sazrijevanje, slijedi domena kognitivnih promjena. Treće područje razvojnih promjena uključuje promjene u socijalnim odnosima, dok je uspostavljanje autonomije i individuacija četvrta, a razvoj identiteta peta domena.

Većina razvojnih promjena u adolescenciji se događa kroz proces separacije i individuacije, koji uključuje postupno preuzimanje odgovornosti u emocionalnom, ponašajnom i kognitivnom funkcioniranju.

Isto tako valja kazati da intenzitet razvojnih promjena tijekom adolescencije nije u svakom razdoblju jednak, stoga neki autori ističu da ni usamljenost nije jednako izražena u svim razdobljima adolescencije. Tako se pretpostavlja da su mlađi adolescenti usamljeniji jer u odnosu na starije adolescente postavljaju više standarde i veća očekivanja vezana za odnose s vršnjacima koja se često ne mogu ostvariti (Cutrona, 1982, Mijuskovic, 1986, Schmitt i Kurdek, 1985).

Vršnjaci na različite načine utječu jedni na druge te su jedan od najznačajnijih elemenata socijalizacije tijekom adolescencije (Lebedina-Manzoni i sur., 2008a). Hartup (1996), nakon četiri desetljeća istraživanja vršnjačkih odnosa u adolescenciji, zaključuje da su vršnjački odnosi za adolescente izvor kognitivnih i socijalnih resursa. Naime, tijekom adolescencije vršnjački odnosi imaju presudnu važnost za emocionalnu dobrobit adolescenata. Odnosi s vršnjacima su prema Sullivanu „pravi“ odnosi jer su jednakopravni za razliku od odnosa roditelj-dijete (Lacković-Grgin, 2006). Stoga se potreba za bliskošću izvan obiteljskog kruga intenzivira tijekom rane adolescencije te motivira adolescente prema ostvarivanju i održavanju zadovoljavajućih vršnjačkih odnosa. U ranoj adolescenciji pripadnost vršnjačkim grupama, poput klika i klapa, je važan izvor osjećaja pripadnosti. Međutim, u situacijama kada adolescenti ne uspiju uspostaviti odnose s vršnjacima kakve žele i očekuju, javit će nezadovoljstvo koje rezultira osjećajem usamljenosti.

Kada je riječ o spolnim razlikama u usamljenosti tijekom adolescencije, brojna istraživanja nisu uspjela dati jednoznačan odgovor. Primjerice, neke studije ističu da su

adolescenti usamljeniji jer generalno imaju slabije socijalne vještine (npr. Klarin, 2002, 2004, Lacković-Grgin i sur. 1998, Uruk i Demir, 2003, Yang, 2009), dok pak druge studije naglašavaju da su ipak usamljenije adolescentice jer više vrednuju interpersonalne odnose u odnosu na svoje muške vršnjake (Al Khatib, 2012, Anderson i sur., 1983, Yaacob i sur., 2009). Suprotno ranijim navodima, nekoliko je istraživanja koja su utvrdila da zapravo između adolescenata i adolescentica ne postoji značajna razlika u pojavi usamljenosti (Brage i sur., 1993, Lau i sur., 1999). Mahon i sur. (2006) su na temelju meta-analize 31 studije o usamljenosti provedenih na uzorku adolescenata zaključili da čak u 19 studija nije nađena značajna razlika u usamljenosti između mladića i djevojaka.

Jedno od najčešćih objašnjenja nedosljednosti nalaza o spolnim razlikama u usamljenosti je ono od Borysa i Perlmana (1985). Ovi autori upozoravaju na metodološke razloge nejednoznanih rezultata različitih studija o usamljenosti kod mladića i djevojaka. Naime, radi se o tome, da muški sudionici postižu niže rezultate na skalama u kojima se riječ „usamljenost“ izravno koristi u tvrdnjama, dok se pak uočavaju viši rezultati na onim mjernim instrumentima u kojima se ta riječ izravno ne upotrebljava. To je i razlog zbog čega se u ovom istraživanju koristila UCLA skala usamljenosti, koja se pokazala kao valjanom i pouzdanom mjerom, za koju se ne vežu ranije spomenuta metodološka ograničenja.

Već smo ranije istaknuli važnost vršnjačkih odnosa u adolescenciji, u odnosu na druga razvojna razdoblja. Rezultati istraživanja jasno pokazuju da adolescenti značajno više vremena provode s vršnjacima, a Parker i Asher (1987) navode kako je interakcija s vršnjacima značajan dio svakodnevnih interpersonalnih odnosa. Vršnjačke grupe utječu na socijalizacijske procese i na razvoj identiteta adolescenata jer im omogućuju istraživanje individualnih interesa dok im istovremeno daju osjećaj pripadnosti (Santor i Messervey, 2000). Stoga adolescenti u tom procesu nastoje imati što sličnije interese i vrijednosti, odnosno postići sklad i sličnost s ostalim članovima grupa kako ne bi bili isključeni (Lacković-Grgin, 2006). Vježbanjem socijalnih ponašanja adolescenti razvijaju socijalnu i kognitivnu kompetentnost, a izloženi novim mogućnostima i raznolikim ulogama, formiraju svoj konačni identitet i životne vrijednosti (Baumeister i Finkel, 2010). Adolescenti su spremni odbaciti prijašnje utjecaje (roditelje, školu i neke usvojene socijalne norme) i prilagoditi se s vrijednostima grupe kojoj žele pripadati zbog prihvaćenosti, dokazivanja i osjećaja ravnopravnosti. To je složen proces koji varira s dobi i spolom adolescenata, s potrebom za socijalnim odobravanjem, sa situacijom i nekim osobnim karakteristikama, poput samopoštovanja (Forko i Lotar, 2012, Lebedina-Manzoni i sur., 2008a; 2008b).

Također, sama prisutnost vršnjaka predstavlja svojevrsan utjecaj na adolescenta jer ga potiče na preispitivanje i promjenu vlastitih odluka, stavova i ponašanja. Najčešće prepoznat od svih oblika vršnjačkog utjecaja je pritisak vršnjaka, koji se može definirati kao pritisak pod kojim adolescenti rade nešto (ili ne rade) drukčije od ostalih, bez obzira žele li oni to ili ne (Clasen i Brown, 1985). U suvremenoj znanstvenoj i stručnoj literaturi se često nailazi na diferenciranje pojmova utjecaj i pritisak vršnjaka, pri čemu utjecaj postoji samim prisustvom vršnjaka, sastavni je dio socijalizacije i nemoguće ga je izbjeći, a pritisak predstavlja uži konstrukt, sastavni dio utjecaja, koji se odnosi na očekivanje vršnjaka da se pojedinac ponaša na određen način bez obzira na njegove želje. Ipak, pojedini autori smatraju kako je svaki utjecaj vršnjaka zapravo vršnjački pritisak, definiran kao direktno

ili indirektno nagovaranje i poticanje osobe na određene radnje (Kiran-Esen, 2003; Sim i Koh, 2003).

Brown (2004) je vršnjački pritisak definirao kao direktno, očito izražavanje napora članova grupe da propišu određene stavove ili aktivnosti, odnosno ograničavaju drugačije, grupi neprihvatljive, stavove ili aktivnosti. Prema Brown i sur. (1986), vršnjački pritisak se odnosi na osjećaj pritiska koji adolescenti osjećaju kada su poticani ili prisiljeni da misle ili se ponašaju na specifičan način. Ti osjećaji često rezultiraju nelagodnom jer se putem vršnjačkog pritiska promoviraju stavovi i ponašanja koja mogu biti štetna. Santor i sur. (2000) ističu da adolescenti koji procjenjuju da su podložniji vršnjačkom pritisku su skloniji rizičnom ponašanju poput konzumiranja alkohola, cigareta, droga i sl.

Vršnjački pritisak, kao utjecaj grupe na pojedinca kroz pozitivno potkrepljenje onima koji se konformiraju grupnim normama i/ili sankcije onima koji se opiru konformizmu, je važan mehanizam kojim se prenose grupne norme i održava lojalnost i status među članovima. Četiri osnovne karakteristike vršnjačkog pritiska kod adolescenata su: višedimenzionalnost, višesmjernost, usmjerenost i prema pozitivnim i prema negativnim ponašanjima te promjenjivost kroz adolescenciju (Brown i sur., 1986, Lebedina-Manzoni i sur., 2008a).

Dosadašnjim istraživanjima se uglavnom pokušalo utvrditi razlike u podložnosti vršnjačkom pritisku s obzirom na dob, spol, osobine ličnosti adolescenata, karakteristike obitelji i kvalitetu prijateljskih odnosa (Lebedina-Manzoni i sur., 2008a, 2008b). Tako se ustanovilo da je podložnost vršnjačkom pritisku najizraženija u ranoj i srednjoj adolescenciji, a vrhunac joj je do 15. godine (Tolan i Cohler, 1993), te potom opada u kasnoj adolescenciji (Brown i sur., 1986). Kako adolescenti još nisu emocionalno i ekonomski neovisni, osjetljivi su na reakcije vršnjaka koji su im referentna grupa, te je vjerojatnije da će slijediti skupinu, nego riskirati odbacivanje (Adams i Berzonsky, 2003, Forko i Lotar, 2012). Snažna potreba za pripadanjem grupi i konformiranjem prestaje biti nužna za psihološku dobrobit s razvojem identiteta pojedinca (Lebedina-Manzoni i sur., 2008a).

Rezultati istraživanja razlika u podložnosti vršnjačkom pritisku s obzirom na spol nisu jednoznačni. Brojni autori (Berndt, 1979, Brown i sur., 1986, Brown i sur., 2008, Crockett i sur., 2006; Lebedina-Manzoni i sur., 2008a; Steinberg i Silverberg, 1986) su utvrdili veću podložnost mladića vršnjačkom pritisku i konformiranju sa socijalno nepoželjnim ponašanjima. Mogući razlog tome je da su djevojkama bitniji dijadni odnosi od grupnih, a i rizična ponašanja ne predstavljaju način dokazivanja u vršnjačkoj grupi kao što je to slučaj kod mladića. Međutim, analizama rezultata drugih istraživanja je registrirana veća razina konformiranja kod djevojaka, nego kod mladića te veći pritisak na srednjoškolke da se konformiraju s vrijednostima razreda (Lacković-Grgin, 2006). Davies i Kandel (1981), te Billy i Udry (1985) navode kako vršnjaci imaju više utjecaja na djevojke nego na mladiće, dok Chassin i sur. (1986) i Epstein (1983) nisu pronašli razlike u podložnosti vršnjačkom pritisku s obzirom na spol. Ovi nejednoznačni rezultati u svezi razlika u izraženosti vršnjačkog pritiska kod mladića i djevojaka, i dalje ostavljaju dovoljno prostora za nastavak istraživanja i dodatne provjere.

Clasen i Brown (1985) su utvrdili pet područja u životu adolescenata u kojima se osjeća vršnjački pritisak: sudjelovanje u obiteljskim aktivnostima, sudjelovanje u školskim aktivnostima, sudjelovanje u aktivnostima s vršnjacima, konformiranje vršnjačkim

normama i rizična ponašanja. Osim toga, utvrdili su da se mladići i djevojke značajno razlikuju samo za rizična ponašanja, pri čemu su toj vrsti ponašanja bili skloniji mladići. Potaknuti njihovim radom, Lebedina-Manzoni i sur. (2008a) su odlučili konstruirati skalu podložnosti vršnjačkom pritisku primjenjivu na hrvatskim uzorcima. Utvrdili su da se čestice njihove skale raspoređuju u pet faktora koji djelomično odgovaraju konceptualizaciji Clasena i Browna, odnosi s vršnjacima, fizički izgled, odnosi s roditeljima, rizična ponašanja i ponašanje u školi. Ovako konceptualizirani vršnjački pritisak, u pet značajnih domena, bilo je i polazište ovog istraživanja.

Međutim, osim vršnjačkih odnosa, značajnu ulogu za uspješan razvoj adolescenata ima i pozitivan stav o sebi, odnosno samopoštovanje. Samopoštovanje ili svijest o vlastitoj vrijednosti predstavlja središnji aspekt samoprimanja, a uključuje vrednovanje sebe i vlastite afektivne reakcije na ta vrednovanja (Vasta i sur., 1998). Prema tome, možemo reći da je samopoštovanje važna komponenta zdravog razvoja adolescenta i uspješne tranzicije u svijet odraslih. Tafarodi i Swann (1995, 2001) smatraju da se samopoštovanje sastoji od dviju značajnih dimenzija: samoprihvatanja i samokompetencije, pri čemu je samoprihvatanje vezano uz povratnu informaciju o sebi od drugih, stoga možemo reći da je socijalno ovisno, dok osjećaj samokompetentnosti nastaje iz uspješne manipulacije okolinom te realizacije zadanih ciljeva.

Laursen i Hartl (2013) ističu da razlike među adolescentima u doživljaju usamljenosti jednim dijelom ovise i o samopoštovanju. Naime, nisko samopoštovanje interferira sa sposobnošću adolescenata da se adaptiraju i interpretiraju iskustvo kada su sami. Snyder i sur. (1978) smatraju da osobe niskog samopoštovanja koriste internalne atribucije za negativne socijalne interakcije, a eksternalne atribucije za pozitivne socijalne događaje. Dakle, nisko samopoštovanje može potaknuti adolescente prema korištenju internalnih atribucija koje mogu dovesti do usamljenosti. Adolescenti s pozitivnim stavom o sebi su skloniji eventualne negativne socijalne interakcije objasniti situacijskim faktorima da bi održali kongruentnu sliku o sebi. Stoga se pretpostavlja da adolescenti koji imaju pozitivniju sliku o sebi da su ujedno i motiviraniji da se suoče s usamljenošću, dok su osobe s negativnom slikom o sebi sklone stanje usamljenosti definirati kao trajno i nepromjenjivo (Qualter i Munn, 2002). Sukladno tome, možemo reći da samopoštovanje možda neće zaštititi pojedinca od usamljenosti ali će stvoriti mogućnosti za promjenom nastalog stanja. Dok visoka razina samopoštovanja može biti povezana s ukupnim osjećajem dobrobiti tijekom adolescencije, niska razina može biti povezana s rizičnim ponašanjem i negativnim razvojnim ishodima (Connor i sur., 2004; Owens i sur., 2001). Adolescenti visokog samopoštovanja imaju bolji uspjeh u školi, te pozitivnije i efikasnije načine suočavanja s poteškoćama, a oni s izraženom negativnom slikom o sebi su pod rizikom razvoja tegoba na emocionalnom (anksioznost i depresivnost) i ponašajnom planu (delinkvencija, droga, poremećaj ishrane). Rezultati na mjerama samopoštovanja su relativno stabilni tijekom srednjeg i kasnog djetinjstva, a pad se uočava početkom puberteta, oko 11. godine. Najnižu točku doseže između 12. i 13. godine da bi se potom postupno povećavalo do studentskih dana (Vasta i sur., 1998).

Kada je riječ o vezi samopoštovanja i odnosa s vršnjacima, Bukowski i sur. (2008) su longitudinalnim istraživanjem utvrdili da je utjecaj prijatelja bio veći kod djece nižeg samopoštovanja u odnosu na djecu višeg samopoštovanja. Pritom se navodi da adolescenti koji imaju niže samopoštovanje i koji su socijalno anksiozniji da su i podložniji vršnjačkom pritisku (Brechwald i Prinstein, 2011, Cohen i Prinstein, 2006, Prinstein, 2007, Prinstein i

Dodge, 2008; Prinstein i sur., 2009). Slične su rezultate dobili i Zimmerman i sur. (1997) koji su ustanovili kako su mladi višeg samopoštovanja i oni čije samopoštovanje ima uzlaznu putanju manje podložni vršnjačkom pritisku od mladih čije je samopoštovanje nisko ili silazne putanje.

Međutim, negativna povezanost samopoštovanja i podložnosti vršnjačkom pritisku nije potvrđena u svim istraživanjima (Urberg i sur., 2013) što ukazuje na značajnost i drugih faktora u tom procesu.

Ipak se ističe da su adolescenti u višim razredima osnovne škole su značajno podložniji vršnjačkom pritisku, i to osobito u prakticiranju rizičnog ponašanja koje vršnjačka skupina odobrava i potiče (Berndt, 1979, Brechwald i Prinstein, 2011, Brown i sur., 2008).

Sukladno navedenom cilj ovog istraživanja bio utvrditi u kojoj mjeri se usamljenost u ranoj i kasnoj adolescenciji može pojasniti samopoštovanjem i vršnjačkim pritiskom. Naime, novija istraživanja, ukazuju da su individualne karakteristike, poput niskog samopoštovanja, i odnosi s vršnjacima (kao što su neprihvatanje, viktimizacija, mala socijalna mreža, nekvalitetni odnosi) značajne odrednice usamljenosti u adolescenciji, i to osobito u razdoblju rane adolescencije (Nansel i sur., 2001, Vanhalst i sur., 2014). Kako je već ranije istaknuto rezultati brojnih istraživanja jasno ističu da je razdoblje rane adolescencije iznimno osjetljivo na promjene u varijablama koje su predmetom ovog istraživanja. Naime, u razdoblju rane adolescencije opada samopoštovanje, veća je razina podložnosti vršnjačkom pritisku, te je i usamljenost izraženija u odnosu na kasnija razdoblja adolescencije.

Očekivali smo da će samopoštovanje značajno pridonijeti objašnjenju usamljenosti u adolescenciji, ali isto tako smo pretpostavili da će procjena izraženog vršnjačkog pritiska imati značajnu ulogu u pojavi usamljenosti. Tijekom adolescencije odnosi s vršnjacima su jedan od ključnih elemenata socijalizacije, pa je integriranost u pojedine vršnjačke skupine iznimno važno za svakog adolescenta. Naime, neadekvatni i nepodržavajući odnosi s vršnjacima čini rizični faktor za pojavu usamljenosti, dok pozitivna slika o sebi, odnosno visoko samopoštovanje može biti zaštitni faktor za pojavu i održavanje usamljenosti.

Dotadno smo, na temelju ranijih istraživanja i razvojnih promjena tijekom adolescencije, pretpostavili da će adolescenti percipirati veći vršnjački pritisak, osobito u domeni rizičnih ponašanja, u usporedbi s adolescenticama. Osim toga, smatrali smo da će u ranoj adolescenciji, adolescentice imati nešto niže samopoštovanje nego adolescenti.

METODA

SUDIONICI I POSTUPAK

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 400 adolescenata i adolescentica. Sudionike ovog istraživanja smo podijeli u dvije dobne skupine, skupinu mlađih i starijih adolescenata. Tako su skupinu mlađih adolescenata činili učenici sedmih razreda nekoliko osnovnih škola, s prosječnom dobi od 12 godina ($M = 12,39$, $sd = ,488$), dok su učenici četvrtih razreda srednjih škola činili skupinu starijih adolescenata, s prosječnom dobi od 18 godina ($M = 17,93$; $sd = ,531$).

Ispitivanje je provedeno grupno na satovima razrednika prema prethodnom dogovoru s ravnateljima škola. Prije same primjene, sudionicima je naglašeno kako je ispitivanje dobrovoljno, odnosno da u bilo kojem trenutku mogu odustati od ispunjavanja upitnika. Osim toga, sudionicima su dane opće informacije o istraživanju, naglašeno je da se radi o istraživanju kojim se želi ispitati njihov odnos s vršnjacima. Popunjavanje upitnika od strane sudionika je trajalo u prosjeku oko 20 minuta, te nitko od ispitanih nije odustao od ispunjavanja upitnika.

Mjerni instrumenti:

- Upitnik općih podataka koji je sadržavao pitanja o spolu, dobi i razredu sudionika.
- Kratka verzija UCLA skale usamljenosti (Allen i Oshagan 1995, na hrvatski jezik preveli i prilagodili Lacković-Grgin, Penezić i Nekić, 2002.).

Skala ispituje globalnu usamljenost definiranu kao neugodno emocionalno i motivacijsko stanje uzrokovano nemogućnošću zadovoljenja potreba za intimnošću, ljubavi i pripadanjem. Skala sadrži sedam tvrdnji (npr. *Nitko me dobro ne poznaje*) kojima je pridružena skala za odgovaranje od pet stupnjeva (od 1 – *uopće se ne odnosi na mene* do 5 – *u potpunosti se odnosi na mene*). Ukupan rezultat se formira kao prosječna vrijednost zbroja procjena na pojedinim tvrdnjama, pa se teoretski raspon rezultata kreće između 1 i 5, s tim da viši rezultat na skali govori o većem doživljaju usamljenosti. Koeficijent pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije (Cronbach α) dobiven u ovom istraživanju iznosi ,87.

- Skala podložnosti vršnjačkom pritisku (Lebedina-Manzoni, Lotar i Ricijaš, 2008)

Na temelju Brownove i Clasenove (1985) konceptualizacije vršnjačkog pritiska prema kojoj se on javlja u pet područja života adolescenata konstruirana je skala podložnosti vršnjačkom pritisku. Skala se sastoji od 22 tvrdnje koje se raspoređuju u pet faktora: 1. odnosi s vršnjacima (6 tvrdnji; npr. *Ne bih se družio/la s vršnjacima koje moje društvo ne prihvaća.*), 2. fizički izgled (4 tvrdnje; npr. *Na nagovor svojih prijatelja kupio/la bih odjeću ili obuću koju baš i ne želim.*), 3. odnosi s roditeljima (4 tvrdnje; npr. *Na nagovor vršnjaka radio/la bih stvari s kojima se moji roditelji ne slažu.*), 4. rizična ponašanja (4 tvrdnje; npr. *Probao/la bih neku drogu ako to rade i drugi u mom društvu.*), 5. ponašanje u školi (čestice 4 tvrdnje; npr. *Kad bi većina razreda neopravdano izostala s nastave i ja bih to učinio/la.*). Zadatak sudionika je da na skali od pet stupnjeva (od 1 - u potpunosti netočno do 5 - u potpunosti točno) označe u kojoj mjeri je tvrdnja za njih točna. Rezultati se na pojedinim podskalama formiraju kao prosječni rezultati procjene, te je stoga mogući teorijski raspon od 1 do 5. Viši rezultat predstavlja i višu samoprocjenu podložnosti vršnjačkom pritisku. U istraživanju Lebedina-Manzoni, Lotar i Ricijaš (2008) utvrđena je petofraktorska struktura i unutarnja konzistencija, što je u skladu i s rezultatima ovog istraživanja (pouzdanost podskala izražena Cronbachovim alfa koeficijentima kreću se u rasponu od $\alpha = ,75$ do $\alpha = ,85$).

- Revidirana skala samoprihvatanja i samokompetentnosti (Self-liking/Self-competence Scale-Revised Version, SLCS-R, Tafarodi i Swann, 2001)

Skala mjeri globalno samopoštovanje koje, prema autorima Tafordi i Swann (1995), čine dvije značajne dimenzije, samoprihvatanje (npr. *Dobro se osjećam u vezi toga tko sam.*) i samokompetencija (npr. *Talentiran/la sam.*). Skala se sastoji od 16 tvrdnji, po osam u svakoj podskali. Unutar svake podskale su po četiri čestice pozitivnog, odnosno negativnog

smjera. Nakon rekodiranja negativno konotiranih čestica veći rezultat ukazuje na veće samoprihvatanje, odnosno samokompetentnost. Svakoj tvrdnji pridružena je skala procjene od pet stupnjeva (od 1 – u potpunosti netočno do 5 – u potpunosti točno) na temelju koje sudionik treba procijeniti u kojoj mjeri je pojedina tvrdnja za njega točna. Ukupan rezultat na pojedinim podskalama dobiva se kao prosječan rezultat procjena, što znači da je mogući teorijski raspon na svakoj podskali od 1 do 5. Osim što se rezultati na ovoj skali mogu koristiti odvojeno po podskalama, također se može izračunati i prosječan rezultat na cijeloj skali te se na taj način dobiva opća mjera samopoštovanja. Tafarodi i Swann (2001) su utvrdili zadovoljavajuće metrijske karakteristike skale, pri čemu je unutarnja konzistencija izražena Cronbach alfa koeficijentom bila $\alpha = ,92$ za čestice samoprihvatanja, te $\alpha = ,89$ za čestice samokompetentnosti, a interkorelacija dviju podskala je iznosila $r = ,69$. U ovom istraživanju skala se pokazala kao valjanom i pouzdanom mjerom, te je utvrđeno visoka pouzdanost na svim uzorcima (na poduzorku mlađih i starijih adolescenata) za podskalu samoprihvatanja u rasponu od $\alpha = ,83$ do $\alpha = ,85$, za podskalu samokompetentnosti $\alpha = ,80$ do $\alpha = ,84$, dok je pouzdanost cijele skale na svim uzorcima (na poduzorku mlađih i starijih adolescenata) bila u rasponu od $\alpha = ,89$ do $\alpha = ,93$. Povezanost rezultata na ove dvije dimenzije na cjelokupnom uzorku iznosila je $r(398) = ,72$ ($p = ,000$).

REZULTATI

Glavni cilj provedenog istraživanja bio je ispitati u kojoj mjeri se usamljenost u adolescenciji može objasniti samopoštovanjem i vršnjačkim pritiskom. Međutim, prije nego prezentiramo rezultate koji će dati odgovor na postavljeni glavni cilj istraživanja, prikazat ćemo rezultate osnovnih deskriptivnih parametara za sve ispitivane varijable. Zatim ćemo se usmjeriti na utvrđivanje razlika u ispitivanim varijablama s obzirom na dob i spol sudionika, kao i provjeru povezanosti među ispitivanim varijablama.

OSNOVNI DESKRIPTIVNI PARAMETRI ISPITIVANIH VARIJABLI

Tablica 1. Osnovni deskriptivni parametri na uzorku mlađih adolescenata (N = 200)

	Mlađi adolescenti (N = 200)			Adolescentice N = 100			Adolescenti N = 100		
	M	sd	raspon	M	sd	raspon	M	sd	raspon
Usamljenost	2,86	,505	1-5	2,94	,502	1-5	2,78	,508	1-5
Samopoštovanje									
Samokompetentnost	2,89	,609	1-5	2,71	,652	1-5	3,08	,565	1-5
Samoprihvatanje	3,01	,530	1-5	2,89	,558	1-5	3,13	,501	1-5
Globalo samopoštovanje	2,96	,569	1-5	2,80	,605	1-5	3,11	,533	1-5
Vršnjački pritisak									
Odnos s vršnjacima	2,87	,648	1-5	2,77	,642	1-5	2,96	,653	1-5
Fizički izgled	2,15	,661	1-5	2,75	,664	1-5	1,53	,656	1-5
Odnos s roditeljima	2,40	,635	1-5	2,45	,644	1-5	2,36	,626	1-5
Rizična ponašanja	2,18	,653	1-5	2,23	,667	1-5	2,12	,639	1-5
Ponašanje u školi	3,00	,546	1-5	2,93	,541	1-5	3,07	,551	1-5

Ako se uzme u obzir da se rezultati ispitivanih varijabli u uzorku mlađih adolescenata kreću u rasponu 1 - 5, može se uočiti trend procjena prema središnjim vrijednostima i to prvenstveno za usamljenost i globalno samopoštovanje (samokompetentnost i samoprihvatanje). Rezultati istraživanja koja su provedena na hrvatskim adolescentima koristeći UCLA skalu usamljenosti, ukazuju da je u ovom istraživanju razina usamljenosti nešto viša ($M = 2,86$, $sd = ,505$), dok je primjerice u istraživanju Medved i Keresteš (2011) dobiveni prosječni rezultat na uzorku mlađih adolescenata $M = 1,74$ ($sd = ,665$). Kada je riječ o rezultatima na skali koja mjeri podložnost vršnjačkom pritisku u pet različitim domena, može se uočiti da je na ukupnom uzorku najizraženija percepcija podložnosti vršnjačkom pritisku u području ponašanja u školi, zatim odnosa s vršnjacima i odnosa s roditeljima, te u domeni rizičnih ponašanja i fizičkog izgleda. U istraživanju na uzorku prvih razreda srednjih škola, Lebedina-Manzoni i sur. (2008a) su također dobili slične rezultate. Naime, oni isto izvješćuju da je najizraženija podložnost vršnjačkom pritisku za domenu ponašanja u školi dok je najmanja za područje fizičkog izgleda.

Tablica 2. Osnovni deskriptivni parametri na uzorku starijih adolescenata

	Stariji adolescenti N = 200			Adolescentice N = 100			Adolescenti N = 100		
	M	sd	raspon	M	sd	raspon	M	sd	raspon
Usamljenost	1,90	,422	1-4,43	1,82	,498	1-4,43	1,98	,442	1-4,43
Samopoštovanje									
Samokompetentnost	3,64	,615	1,1-5	3,59	,608	1,2-5	3,69	,622	2-5
Samoprihvatanje	3,66	,659	1,2-5	3,53	,667	1,1-5	3,60	,651	2-5
Globalo samopoštovanje	3,31	,637	1,15-5	3,56	,638	1,15-5	3,64	,637	2-5
Vršnjački pritisak									
Odnos s vršnjacima	1,78	,498	1-4,33	1,72	,502	1-4,33	1,84	,493	1-3,66
Fizički izgled	1,73	,462	1-5	1,84	,466	1-5	1,62	,459	1-3
Odnos s roditeljima	2,22	,472	1-5	2,17	,510	1-5	2,27	,432	1-4,25
Rizična ponašanja	1,98	,430	1-5	1,67	,422	1-5	2,29	,438	1-3
Ponašanje u školi	2,40	,440	1-5	2,08	,435	1-5	2,72	,444	1-5

Kao što je ranije naglašeno, teorijski raspon rezultata za svaku korištenu skalu u ovom istraživanju je od 1 do 5. Rezultati na uzorku starijih adolescenata pokazuju da su za usamljenost i domene vršnjačkog pritiska rezultati pomaknuti prema nižim vrijednostima. Naime, ovaj podatak ne iznenađuje jer i drugi autori koristeći ove mjerne instrumente na uzorku starijih adolescenata izvješćuju o sličnim rezultatima (Lacković-Grgin i sur., 1998, Lasgaard, 2007, Lebedina-Manzoni i sur., 2008a). Rezultati na skali samopoštovanja su nešto viši od teorijskog prosjeka, što je u skladu s ranijim istraživanjima na sličnim uzorcima (Mar i sur., 2006, Tafarodi i Swann, 2001)

RAZLIKE U USAMLJENOSTI, VRŠNJAČKOM PRITISKU I SAMOPOŠTOVANJU S OBZIROM NA SPOL I RAZDOBLJE ADOLESCENCIJE

Tablica 3. Rezultati višesmjernih analiza varijanci kojima se ispitala značajnost razlika u usamljenosti, vršnjačkom pritisku i samopoštovanju s obzirom na spol i razdoblje adolescencije.

	Efekt	F	df	p(F)
Usamljenost	spol	,54	1	,827
	razdoblje	42,57	1	,000
	spol x razdoblje	,71	1	,397
Samopoštovanje				
Samokompetentnost	spol	14,36	1	,000
	razdoblje	12,19	1	,000
	spol x razdoblje	1,05	1	,085
Samoprihvatanje	spol	4,29	1	,038
	razdoblje	100,28	1	,000
	spol x razdoblje	1,21	1	,074
Globalno samopoštovanje	spol	11,05	1	,000
	razdoblje	58,10	1	,000
	spol x razdoblje	0,45	1	,598
Vršnjački pritisak				
Odnosi s vršnjacima	spol	1,54	1	,214
	razdoblje	6,36	1	,012
	spol x razdoblje	4,23	1	,064
Fizički izgled	spol	9,20	1	,002
	razdoblje	4,66	1	,045
	spol x razdoblje	2,66	1	,103
Odnos s roditeljima	spol	1,45	1	,199
	razdoblje	3,98	1	,051
	spol x razdoblje	1,23	1	,652
Rizična ponašanja	spol	29,83	1	,000
	razdoblje	15,43	1	,001
	spol x razdoblje	17,75	1	,000
Ponašanje u školi	spol	13,24	1	,001
	razdoblje	32,87	1	,000
	spol x razdoblje	3,06	1	,080

Rezultati dvosmjerne analize varijance 2x2 (spol x razdoblje adolescencije) prikazani u Tablici 3 upućuju na očekivani smjer razlika u ispitivanim varijablama. Rezultati istraživanja pokazuju kako ne postoji razlika između mladića i djevojaka u procjeni usamljenosti ($p = ,827$), što je u skladu s brojnim ranijim istraživanjima (npr. Mahon i sur., 2006). Nadalje, kao što je očekivano, nađena je značajna razlika između adolescenata i adolescentica u obje dimenzije samopoštovanja, točnije u samokompetentnosti ($p = ,000$) i u samoprihvatanju ($p = ,000$). Iako su rezultati u obje skupine u razini prosjeka ipak se pokazalo da adolescenti sebe procjenjuju kompetentnijima ($M = 3,38$, $sd = ,593$) i više se samoprihvataju ($M = 3,36$, $sd = ,576$) od svojih vršnjakinja. Rezultati istraživanja Tafarodi

i Swann (2001) također pokazuju na nešto niže samoprihvatanje i samokompetentnost kod adolescentica.

Što se pak tiče domena vršnjačkog pritiska, nađena je razlika između mladića i djevojaka za domenu fizičkog izgleda ($p = ,002$), rizičnog ponašanja ($p = ,000$) i ponašanja u školi ($p = ,001$). U svim domenama, osim za fizički izgled, mladići procjenjuju da su podložniji vršnjačkom pritisku. S obzirom na dosadašnje istraživanja, Lebedina-Manzoni i sur. (2008a), na uzorku mladih u razdoblju srednje adolescencije, su utvrdili postojanje spolnih razlika samo u rizičnom ponašanju.

Efekti razdoblja adolescencije pokazali su se značajnima za sve ispitivane varijable, s tim da je za domenu vršnjačkog pritiska, odnosa s roditeljima, na pragu značajnosti ($p = ,051$). Dakle, utvrđeno je da su mlađi adolescenti usamljeniji ($p = ,000$), te da se smatraju manje samokomentetnima ($p = ,000$) i manje se samoprihvataju ($p = ,000$) i procjenjuju da su podložniji vršnjačkom pritisku u odnosu na starije adolescente. Zanimljivim se čini značajni interakcijski efekti spola i razdoblja adolescencije za rizična ponašanja ($p = ,000$). Naime, dobiveno je da je kod adolescentica percepcija podložnosti rizičnim ponašanjima, veća u ranoj ($M = 2,23$, $sd = ,667$) nego u kasnoj adolescenciji ($M = 1,67$, $sd = ,422$), dok je suprotan trend nađen kod adolescenata ($M_{\text{mlađi}} = 2,12$, $sd = ,639$; $M_{\text{stariji}} = 2,29$, $sd = ,438$). Nešto drugačiji nalaz na srednjoškolcima su dobili Lebedina-Manzoni i sur. (2008a) koji su utvrdili veću izraženost vršnjačkom pritisku u području rizičnog ponašanja kod mladića. Razlog tome je vjerojatno dob uzorka, naime, oni su u svoje istraživanje uključili većinom mladiće i djevojke koji su se nalazi u razdoblju srednje adolescencije.

POVEZANOSTI USAMLJENOSTI, VRŠNJAČKOG PRITISKA I SAMOPOŠTOVANJA

Tablica 4. Pearsonovi koeficijenti korelacija između ispitivanih varijabli na cijelom uzorku.

	U	GS	OSV	FI	OSR	RP	PUŠ	Dob
Globalno samopoštovanje (GS)	-,38**							
Odnosi s vršnjacima (OSV)	,24**	-,23**						
Fizički izgled (FI)	,19**	-,16**	,39**					
Odnos s roditeljima (OSR)	,11*	-,18**	,26**	,38**				
Rizična ponašanja (RP)	,13**	-,14**	,23**	,27**	,38**			
Ponašanje u školi (PUŠ)	,19**	-,28**	,24**	,26**	,37**	,28**		
Dob	-,16**	,17**	-,18**	-,15**	,05	-,10	-,11*	
Spol	,07	-,13**	,10	-,22**	-,08	,18**	,17**	,01

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, spol: 1 - adolescentice, 2 - adolescenti

Prije nego prezentiramo rezultate regresijske analize, važno je obratiti pozornost na povezanost usamljenosti koju smo u ovom istraživanju tretirali kao kriterijsku varijablu i samopoštovanja i vršnjačkog pritiska kao prediktorske varijable. Dakle, izračunati Pearsonovi koeficijenti korelacija upućuju na očekivani smjer povezanosti ispitivanih varijabli. Usamljenost je pozitivno povezana s domenama vršnjačkog pritiska, te se može uočiti da vrijednosti koeficijenata korelacija iako značajni ukazuju na nisku povezanost.

Nadalje, u daljnjim analizama koristili smo ukupan rezultat na Revidiranoj skali samoprihvatanja i samokompetentnosti kojom smo mjerili samopoštovanje. Naime, u ovom istraživanju je utvrđeno na te dvije dimenzije samopoštovanja visoko koreliraju ($r(398) = ,72, p = ,000$). Osim toga, i sami autori skale preporučuju da se rezultati mogu koristiti odvojeno po dimenzijama ili kao ukupan rezultat koji se u tom slučaju odnosi na globalno samopoštovanje. Dakle, utvrđeno je da je usamljenost adolescenata značajno negativno povezana sa samopoštovanjem ($r(398) = -38, p = ,000$). Isto tako, su i domene vršnjačkog pritiska u negativnoj relaciji sa samopoštovanjem.

Također je utvrđeno da su domene vršnjačkog pritiska međusobno u pozitivnoj vezi, što odgovara rezultatima istraživanja Lebedina-Manzoni i sur. (2008a). U odnosu na njihovo istraživanje gdje su većinom vrijednosti Pearsonovih koeficijenata korelacija za vršnjački pritisak umjereno visoki, u ovom istraživanju vrijednosti koeficijenata se kreću od niskih do umjerenih.

Dob je značajno pozitivno povezana jedino sa samopoštovanjem ($r(398) = ,17, p = .000$), dok je s usamljenošću ($r(398) = -,16, p = .000$), odnosima s vršnjacima ($r(398) = -,18, p = ,000$), fizičkim izgledom ($r(398) = -,15, p = .000$) i ponašanjem u školi ($r(398) = -,11, p = ,000$) kao domenama vršnjačkog pritiska negativno povezana. Samopoštovanje i vršnjački pritisak za domenu fizičkog izgleda su u negativnoj značajnoj povezanosti sa spolom što zapravo znači da se adolescentice procjenjuju manje samokompetentnima i da se manje samoprihvataju ali i da procjenjuju više podložnosti fizičkog izgledu ($r(398) = -,22, p = .000$). S obzirom da je spol pozitivno povezan s rizičnim ponašanjem ($r(398) = ,18, p = ,000$) i ponašanjem u školi ($r(398) = ,17, p = .000$), to zapravo upućuje na rezultat da mladići daju veće procjene na spomenutim dimenzijama vršnjačkog pritiska.

PREDIKTORI USAMLJENOSTI

Tablica 5. Rezultati hijerarhijske regresijske analize s usamljenošću kao kriterijskom varijablom.

Prediktori	Usamljenost β
1. Korak Spol Dob	,08(,050) -,15**,(,11**)
$R^2 = ,03^{**}$ $\Delta R^2 = -$	
2. Korak - Vršnjački pritisak Odnos s vršnjacima Fizički izgled Odnos s roditeljima Rizična ponašanja Ponašanje u školi	,20**,(,15**) ,17**,(,14**) ,09(,05) ,11**,(,07) ,13**,(,11**)
$R^2 = ,13^{**}$ $\Delta R^2 = ,10^{**}$	
3. Korak Globalno samopoštovanje	-,325**
$R^2 = ,18^{**}$ $\Delta R^2 = ,08^{**}$	

* $p < ,05$; ** $p < ,01$ R^2 = ukupni doprinos objašnjenju varijanci; ΔR^2 = doprinos pojedine grupe prediktora objašnjenju varijanci; () = vrijednosti beta-koeficijenata u zadnjem koraku hijerarhijske regresijske analize

Glavni cilj ovog istraživanja bio je utvrditi u kojoj mjeri se usamljenost u adolescenciji može objasniti samopoštovanjem i vršnjačkim pritiskom. S obzirom da su uzorak ovog istraživanja činili adolescenti i adolescentice koji se nalaze u dva dobno različita razdoblja adolescencije u prvom koraku hijerarhijske regresijske analize uveli smo spol i dob kao prediktorske varijable.

Napomena: rađene su HRA-e posebno na uzorku mlađih adolescenata i posebno na uzorku starijih adolescenata. U prvom koraku smo uveli varijablu spola, u drugom, domene vršnjačkog pritiska i u trećem, zadnjem koraku samopoštovanje. U obje dobne skupine dobili smo sličan model značajnih prediktora, s tim da je samopoštovanje bilo najjača prediktorska varijabla za oba uzorka. Postotak objašnjenja varijance usamljenosti za mlađe adolescente iznosio je 22% dok je za starije adolescente iznosio 19%. Stoga smo odlučili prikazati samo jednu HRA u kojoj smo i dob kontrolirali u prvom koraku.

Kao što se može vidjeti u Tablici 5. značajnim negativnim prediktorom usamljenosti se pokazala samo dob adolescenata ($\beta = -,15$, $p = ,000$), što je u skladu s očekivanjima o manje izraženom doživljaju usamljenosti kod starijih adolescenata. Naime, u prvom koraku je svega 3% varijance usamljenosti objašnjeno s ove dvije varijable.

U drugom koraku uvedene su varijable koje se odnose na vršnjački pritisak u pet značajnih domena. Uvođenjem ovih varijabli doprinos objašnjenju usamljenosti u adolescenciji se povećao za 10%, kao što je očekivano, sve varijable, osim odnosa s roditeljima su značajni pozitivni prediktori usamljenosti.

I na kraju, u trećem koraku, uvedeno je globalno samopoštovanje kojeg čine dimenzije samoprihvatanja i samokompetentnosti. Uz kontroliranje ranije spomenutih prediktorskih varijabli, kako i pretpostavljeno, samopoštovanje se pokazalo kao značajna negativan prediktor usamljenosti u adolescenciji. Uvođenjem samopoštovanja u zadnjem koraku, za 8% se poboljšalo objašnjenje usamljenosti u adolescenciji. Naime, ako pogledamo ukupan doprinos prediktorskih varijabli, može se uočiti da na kraju u zadnjem trećem koraku objašnjeno 18 % varijance usamljenosti u adolescenciji.

RASPRAVA

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da ne postoje razlike između adolescenata i adolescentica u doživljaju usamljenosti, te da je razina usamljenosti bez obzira na spol adolescenata nešto nižih vrijednosti. Kada se osvrnemo na ranija istraživanja na sličnim uzorcima, na prvi pogled se ovi rezultati čine neočekivanim (Lacković-Grgin i sur., 2008, Medved i Keresteš, 2011). Međutim, Borys i Perlman (1985) naglašavaju da se korištenjem UCLA skale, koja je primijenjena i u ovom istraživanju, ne očekuju značajne spolne razlike u doživljaju usamljenosti, te ako se i utvrde, ovi autori smatraju da bi mladići trebali biti usamljeniji. Pritom, autori najčešće izražavaju usamljenost kod mladića objašnjavaju njihovim slabije razvijenim socijalnim vještinama, neadekvatnim strategijama suočavanja s usamljenosti ili čak slabijim sposobnostima izražavanja osjećaja (Lacković-Grgin, 2008, Wiesman i sur., 1995).

Općenito gledano, istraživanja ukazuju da je tijekom adolescencije izraženiji doživljaj usamljenosti nego u drugim razvojnim razdobljima (Mahon, 1983, Mahon i sur, 2006). U našem istraživanju smo potvrdili ranije nalaze o razlikama u doživljaju usamljenosti

s obzirom na razdoblje adolescencije. Tako je utvrđeno da su mladi u ranom razdoblju adolescencije značajno usamljeniji od starijih adolescenata. Isto tako je utvrđena i značajna povezanost usamljenosti i dobi, te se dob pokazala značajnim prediktorom pojave usamljenosti u adolescenciji. Razlog zbog kojeg bi mlađi adolescenti bili rizičnija skupina za pojavu usamljenosti većina autora vidi u razvojnim promjenama koje se događaju u ovom razdoblju adolescencije. Mnoge promjene poput socijalnih očekivanja, novih uloga i odnosa, kao i razvoj identiteta pojačava vjerojatnost pojave usamljenosti (Rubin i sur., 2008). Stoga se smatra da usamljenost tijekom ranog razdoblja adolescencije doseže svoj vrhunac (Heinrich i Gullone, 2006), kada vršnjačke grupe poput klika i klapa postaju iznimno važne jer predstavljaju važan izvor pripadnosti i identiteta. Osim toga, kako adolescenti u ranom razdoblju imaju snažnu želju za uspostavljanjem i održavanjem zadovoljavajućih vršnjačkih odnosa, ta očekivanja nije lako ispuniti, što može dovesti do osjećaja da ih drugi ne razumiju, da su im odnosi površni ili da su nesretni jer su povučeni i usamljeni. Unatoč dobivenoj značajnoj povezanosti dobi i usamljenosti ipak moramo biti oprezni u davanju zaključka o mogućim razvojnim promjenama u izraženijem doživljaju usamljenosti u razdoblju rane adolescencije, s obzirom na ograničavajuću transverzalnu prirodu nacрта ovog istraživanja.

Nadalje, ovim istraživanjem utvrđeno da djevojke i mlađi adolescenti imaju nešto slabiji osjećaj vlastite vrijednosti odnosno niže samopoštovanje. Iako smo dobili značajne razlike u samopoštovanju s obzirom na spol i razdoblje adolescencije, ipak ove razlike treba uzeti sa zadržkom s obzirom da se prosječne vrijednosti kreću u rasponu od $M = 2,8$ za djevojke u ranom razdoblju adolescencije do $M = 3,6$ za mladiće u kasnom razdoblju adolescencije.

Čak iz u ovaj oprez, rezultati ranijih studija ipak ukazuju da tijekom adolescencije djevojke imaju manje pozitivnu sliku o sebi (Gentile i sur., 2009), a isto tako i mladi u ranom razdoblju adolescencije (Rhodes i sur., 2004). Iako se istraživanja o spolnim razlikama u samopoštovanju mogu svrstati u dvije skupine, ona koja ističu postojanje razlika i ona koje tvrde da ih nema (Feingold, 1994), ipak je važno napomenuti da mnogi vjeruju da muškarci neovisno o razvojnom razdoblju, u odnosu na žene, imaju pozitivniju sliku o sebi i snažniji osjećaj vlastite vrijednosti. Gentile i sur. (2009) smatraju da su te razlike veće u razdoblju adolescencije. Mnogi autori navode brojne razloge i objašnjenja ovih razlika, od socijalnih usporedbi kojima su djevojke sklonije, do različite socijalizacije mladića i djevojaka.

Kada govorimo u razlika u samopoštovanju s obzirom na različito razdoblje adolescencije onda su objašnjenja često vezana za maturacijske i socioemocionalne promjene tijekom puberteta. Rano razdoblje adolescencije donosi mnogo promjena na individualnom i socijalnom planu što mlađi adolescenti, dok se još uvijek prilagođavaju maturacijskim promjenama, mogu doživjeti teškima (Rhodes i sur., 2004).

Očekivali smo da će podložnost vršnjačkom pritisku biti izraženija kod mladića i mlađih adolescenata, s obzirom na ranije spomenute razvojne promjene koje su intenzivnije u ranom razdoblju adolescencije, ali i zbog toga što se u ranijim istraživanjima isticalo da mladići percipiraju više vršnjačkog pritiska, te da su generalno podložniji antisocijalnom ponašanju (Lebedina-Manzoni, i sur., 2008a, Brown i sur., 2008). U ovom istraživanju dobiveno je da su mladići u odnosu na djevojke podložniji vršnjačkom pritisku za domene rizičnog ponašanja i ponašanja u školi. Naime, mladići procjenjuju da će se prije upustiti

u rizična ponašanja, poput konzumiranja droga ili pak markiranja s nastave ako to čine i njihovi vršnjaci. Naime, često se ističe kako su djevojke više usmjerene prema dijadnim odnosima s vršnjakinjama, dok su mladići više orijentirani prema socijalnoj integraciji u grupu vršnjaka te ih to čini podložnijim vršnjačkom pritisku (Vasta i sur. 1998, Berk, 2015). Pardini i sur. (2005) navode kako su mladići skloniji prihvatiti pozitivna uvjerenja o delinkventnom ponašanju, te ih, za razliku od djevojaka, procjenjuju manje negativnima, pa se ne zna jesu li se oni spremniji konformirati zato što su inače skloniji rizičnim ponašanjima ili se doista teže odupiru nagovorima vršnjaka. Spolne razlike u preferenciji rizičnom ponašanju su uočili i Gardner i Steinberg (2005), koji su ustanovili da se mlađi adolescenti više usmjeravaju da na dobiti, nego na cijenu rizičnih ponašanja, u odnosu na adolescentice.

Djevojke će pak za razliku od mladića više biti sklone na nagovor vršnjaka promijeniti svoj izgled i uskladiti ga s drugima u društvu. Naime, djevojkama ulaskom u pubertet, tjelesni aspekt slike o sebi postaje važan (Pokrajac-Bulijan i sur., 2005), stoga i ne iznenađuje da su sklonije konformirati domeni fizičkog izgleda jer su često popularni i omiljeni u društvu upravo oni koje vršnjaci smatraju fizički zgodnima i atraktivnima (Shaffer i Kipp, 2010).

Mladi koji su u ranom razdoblju adolescencije, također su, općenito govoreći, podložniji vršnjačkom pritisku i to za domene odnosa s vršnjacima, fizičkog izgleda, rizičnog ponašanja i ponašanja u školi. U literaturi se često navodi kako je vrhunac podložnosti vršnjačkom pritisku do 15. godine, dakle do razdoblja srednje adolescencije. Steinberg i Monahan (2007) potvrđuju je u kasnoj adolescenciji vršnjački pritisak manje izražen, a razlog tome je povećanje otpornosti vršnjačkom pritisku koje s dobi raste. Međutim, konformiranje je na početku adolescencije iznimno važno za formiranje identiteta, jer vršnjaci kao referente grupe postaju resursi za razvoj socioemocionalne i kognitivne kompetentnosti (Baumeister i Finkel, 2010).

Na kraju ćemo razmotriti povezanost među ispitivanim varijablama kao i ulogu samopoštovanja i vršnjačkog pritiska u objašnjenju usamljenosti u adolescenciji. Kao što je i očekivano, usamljenost je negativno korelirala sa samopoštovanjem, dok je odnos s domenama vršnjačkog pritiska bio značajan i pozitivnog smjera. Obje prediktorske varijable su isto tako dale značajan doprinos objašnjenju usamljenosti adolescenata.

Prvo ćemo razmotriti vezu usamljenosti i samopoštovanja. Vanhalst i sur. (2014) ističu da je to jedan od najstabilnijih odnosa, te da je samopoštovanje jedan od najznačajnijih prediktora usamljenosti u adolescenciji. Nalaz da je samopoštovanje najjača prediktorska varijabla i ovog istraživanja, uz kontrolu spola, dobi i vršnjačkog pritiska, zaista potvrđuje ranije spomenutu tvrdnju Vanhalsta i sur (2014).

Za adolescente je važna pozitivna slika o sebi jer to u suštini znači cijeniti sebe i vlastitu vrijednost, također znači imati pozitivan stav prema vlastitim kvalitetama te vjerovati u vlastitu sposobnost i kompetentnost. Tako će adolescenti visokog samopoštovanja percipirati da mogu bolje i efikasnije upravljati svojim životom, što u kontekstu iskustva usamljenosti znači efikasnije suočavanje s usamljenošću, ili pak adekvatnije usmjerenosti prema sprečavanju da se usamljenosti pojavi (Qualter i Munn, 2002). S druge strane, adolescenti s negativnom slikom o sebi često se ponašaju na način da isprovociraju odbacivanje od vršnjaka te isto tako ponašanja drugih mogu interpretirati kao odbacivanje što može rezultirati neugodnim iskustvom u odnosima s vršnjacima koja nisu u razini

očekivanih i željenih, što može dovesti do usamljenosti (Joiner i sur., 1999, Murray i sur., 2002). Dakle, iskustvo usamljenost može značiti da adolescent nije ispunio ključne razvojne zadatke (Larson, 1999)

Peplau i Perlman (1982) ističu da se odnos usamljenosti i samopoštovanja u teorijskom smislu može promotriti u oba smjera. Naime, kao što što osjećaj manje vrijednosti može doprinijeti osjećaju usamljenosti isto tako dugotrajna i kronična usamljenost atribuirana internalno može izazvati pad pozitivnog stava o sebi. Nisko samopoštovanje, dugoročno je rizičan faktor za pojavu određenih ponašanja i kognitivnih procesa koji ometaju stvaranje adekvatnih socijalnih odnosa i pojačavaju osjećaj usamljenosti (Olmstead i sur., 1991).

Salijentnost vršnjačkih grupa, kao i intenziviranje individuacije i separacije tijekom adolescencije, čini adolescente osjetljivim na kvalitetu odnosa s vršnjacima. Naime, vršnjaci i vršnjački odnosi su za svakog adolescenta ključni faktori za razvoj osjećaja autonomije i osjećaja pripadnosti izvan obiteljskog kruga, ali isto tako i osjećaja usamljenosti ako ti odnosi nisu u skladu s željama i očekivanjima. Dakle, kako adolescenti prioritiziraju odnose s vršnjacima, ne čudi njihova sklonost prema konformiranju. U našem istraživanju dobiveno je da adolescenti koji percipiraju da su podložniji vršnjačkom pritisku ujedno i procjenjuju da su usamljeniji. Isto tako, podložnost vršnjačkom pritisku značajno pridonosi objašnjenju usamljenosti kod adolescenata. Iako se uvođenjem samopoštovanja u zadnjem koraku HRA-e smanjila vrijednost veličine beta podera, ali ne i značajnost, nedvojbeno je da podložnost pritiscima vršnjaka značajno doprinosi osjećaju da adolescenti s njim nisu blisku ili pak nemaju s kim dijeliti svoje mišljenje i ideje.

Isto, kao što se odnos samopoštovanja i usamljenosti može promatrati u oba smjera, tako isto možemo i vezu između vršnjačkog pritiska i usamljenosti. Naravno da kod korelacijskih istraživanja, smjer bivarijantnih odnosa, može ići i u oba pravcu, pa tako možemo reći da adolescenti kojima nedostaje društvo i koji nisu zadovoljni sa svojim odnosima su također skloniji ponašati se prema nagovoru vršnjaka. Ipak, kako smo u ovom istraživanju usamljenost promatrali kao kriterijsku varijablu, odnose među ispitivanim varijablama i usamljenosti smo objašnjavali u skladu s tim postavkama.

Kako dosadašnja istraživanja nisu uključivala provjeru odnosa podložnosti vršnjačkom pritisku i usamljenosti, na temelju sličnih istraživanja može se uočiti kako su adolescenti koji su se skloniji konformirati ujedno i oni koji nemaju povoljan status u grupi i koji imaju negativniji stav o sebi (Adler i Adler, 1998). Nepovoljan status u grupi može ujedno i značiti i nezadovoljstvo koje reflektira osjećaj usamljenosti. Važno je naglasiti i da se podložnost vršnjačkom pritisku ne očituje samo kroz promjenu ponašanja u skladu s očekivanjima grupe, već i sama briga mlade osobe oko toga kako će njeno ponašanje biti evaluirano od strane vršnjaka ukazuje na podložnost (Forko i Lotar, 2012).

Iako smo u ovom istraživanju dobili da je vršnjački pritisak, definiran kroz pet domena utjecaja vršnjaka, značajno povezan s usamljenosti i ujedno njen značajan prediktor ipak s obzirom na relativno malu ali značajnu količinu objašnjenje varijance možemo se složiti s mišljenjima nekih autora koji govore da ipak mladi nisu u tolikoj mjeri podložni vršnjačkom pritisku (Berk, 2015). Kao što smo već ranije istaknuli vršnjački konformizam je prilično složen proces koji ovisi o dobi adolescenta, trenutačnoj situaciji i kontekstu, potrebi za socijalnim odobravanjem i kulturom u kojoj adolescenti žive. Još je iz ranijih istraživanja poznato da su mladi skloniji konformirati se vršnjacima u domeni fizičkog izgleda i sudjelovanja u socijalnim aktivnostima (Brown i sur., 1986). Upravo su to dvije

domene vršnjačkog pritiska koje su u ovom istraživanju pokazale najjaču prediktorsku vrijednost za pojavu usamljenosti u adolescenciji.

Crockett i sur. (2006) ističu da vršnjaci i roditelji imaju zasebne domene utjecaja na adolescente. Tako vršnjaci imaju više utjecaja, kao što je već rečeno na fizički izgled, poput oblačenja, glazbe i prijateljskih odnosa, na svakodnevne osobne izbore, dok roditelji imaju više utjecaja na dugoročnije izbore, poput životnih vrijednosti i obrazovanja. Stoga nam se čini važnim istaknuti da bi u budućim istraživanjima trebalo uključiti i varijable koje se odnose i na roditeljski utjecaj, poput stilova roditeljstva, podrške, i sl. Osim toga, trebalo bi kako Forko i Lotar (2012) ističu, još ispitivati i interpersonalnu orijentaciju adolescenata, odnosno način na koji adolescenti doživljavaju svoje vršnjake i kakav je efekt tih doživljaja na njihovu otvorenost za utjecaj. Pri tome se pretpostavlja da će adolescenti koji su više orijentirani prema drugim ljudima imati veću potrebu za konformiranjem zahtjevima vršnjaka, za razliku od onih vršnjaka koji imaju mizantropsku orijentaciju. I na kraju kako Laursen i Hartl (2013) naglašavaju da unatoč velikom broju istraživanja o usamljenosti u adolescenciji, i dalje ostaje dovoljno neobjašnjene varijance, što bi trebalo motivirati istraživače da nastave istraživati i otkrivati značajne prediktore koji će još dodatno objasniti iskustvo usamljenosti kod adolescenata.

LITERATURA

- Adams, G. R. i Berzonsky, M. D. (2003) *Blackwell Handbook of Adolescence*, New York, Blackwell Publishing Ltd.
- Allen, R. L. i Oshagan, H. (1995) The UCLA Loneliness Scale: Invariance of Social Structural Characteristics, *Personality and Individual Differences*, sv.12 (2), str. 185-195.
- Al Khatib, S.A. (2012) Exploring the Relationship among Loneliness, Self-esteem, Self-efficacy and Gender in United Arab Emirates College Students, *Europe's Journal of Psychology*, sv. 8(1), str. 159-181.
- Anderson, C.A., Horowitz, L.M. i French, R. (1983) Attributional style of lonely and depressed people, *Journal of Personality and Social Psychology*, sv.45, str. 127-136.
- Bartels, M., Cacioppo, J.T., Hudziak, J.J. i Boomsma, D.I. (2008) Genetic and environmental contributions to stability in loneliness throughout childhood, *American Journal of Medical Genetics Part b Neuropsychiatric Genetics*, sv.147(3), str. 385-391.
- Baumeister, R. F. i Finkel E. J. (2010) *Advanced Social Psychology*, New York, Oxford University Press.
- Berk, L.E. (2007) *Psihologija cjeloživotnog razvoja*, Jastrebarsko, Naklada Slap.
- Berk, L.E (2015) *Dječja razvojna psihologija*, Jastrebarsko, Naklada Slap.
- Berndt, T.J. (1979) Developmental changes in conformity to peers and parents, *Developmental Psychology*, sv.15, str. 608-616.
- Billy, J.O.G. i Udry, J.R. (1985) The influence of male and female best friends on adolescent sexual behavior, *Adolescence*, sv.20, str. 21-32.

- Borys, S. i Perlman, D. (1985) Gender Differences in Loneliness, *Personality and Social Psychology Bulletin*, sv.11(1), str. 63-74.
- Brage, D., Meredith, W. i Woodward, J. (1993) Correlates of Loneliness among Midwestern Adolescents, *Adolescence*, sv.28 (111), str. 685-693.
- Brechwald, W.A. i Prinstein, M.J. (2011) Beyond homophily: A decade of advances in understanding peer influence processes, *Journal of Research on Adolescence*, sv.21, str. 166-179.
- Brown B.B. (2004) Adolescents' Relationships with Peers. U: Lerner, R.M. i Steinberg, L. (ur.), *Handbook of Adolescent Psychology*, New York, John Wiley & Sons, Inc, str. 363-394.
- Brown, B.B., Bakken, J.P., Ameringer, S.W. i Mahon, S.D. (2008) A comprehensive conceptualization of the peer influence process in adolescence, U: Prinstein, M.J. i Dodge, K. (ur.), *Peer influence processes among youth*, New York, Guilford Publications, str. 1744.
- Brown, B.B., Clasen, D.R. i Eicher, S.A. (1986) Perceptions of peer pressure, peer conformity dispositions, and self-reported behavior among adolescents, *Developmental Psychology*, sv.22, str. 512-530.
- Bukowski, W.M., Velasquez, A.M. i Brendgen, M. (2008) Variation in patterns of peer influence: Considerations of Self and Other, U: Prinstein, M.J. i Dodge, K. (ur.), *Peer influence processes among youth*, New York, Guilford Publications, str. 125-140.
- Zimmerman, M.A., Copeland, L.A., Shope, J.T. i Dielman, T.E. (1997) A longitudinal study of self-esteem: implications for adolescent development, *Journal of Youth and Adolescence*, sv.26 (2), str. 117-141.
- Chassin, L., Presson, C.C., Montello, D., Sherman, S.J. i McGrew, J. (1986) Changes in peer and parental influence during adolescence: Longitudinal versus cross-sectional perspectives on smoking initiation, *Developmental Psychology*, sv.22, str. 327-334.
- Clasen, D. R. i Brown, B. B. (1985) The Multidimensionality of Peer Pressure in Adolescence, *Journal of Youth and Adolescence*, sv.14(6), str. 451-467.
- Cohen, G.L. i Prinstein, M.J. (2006) Peer contagion of aggression and health-risk behavior among adolescent males: An experimental investigation of effects on public conduct and private attitudes, *Child Development*, sv.77, str. 967-983.
- Connor, J. M., Poyrazli, S., Ferrer-Wreder, L. i Grahame, K. M. (2004) The relation of age, gender, ethnicity, and risk behaviors to self-esteem among students in nonmainstream schools, *Adolescence*, sv. 39(155), str. 457-473.
- Crockett, L.J., Raffaelli, M. i Shen, Y. L. (2006) Linking self-regulation and risk proneness to risky sexual behavior: pathways through peer pressure and early substance use, *Journal of Research on Adolescence*, sv.16 (4), str. 503-525.
- Cutrona, C.E. (1982) Transition to College: Loneliness and the Process of Social Adjustment, U: Peplau, L.A. i Perlman, D. (ur.), *Loneliness: A sourcebook of current theory, research and therapy*, New York, Wiley, str. 291-309.

- Davies, M. i Kandel, D. B. (1981) Parental and peer influences on adolescents' educational plans: Some further evidence, *American Journal of Sociology*, sv.87, str. 363-387.
- Demakakos, P., Nunn, S. i Nazroo, J. (2006) Loneliness, relative deprivation and life satisfaction, U: Banks, J. (ur.), *Retirement, health and relationships of the older population in England: The 2004 English Longitudinal Study of Ageing*, London, Institute for Fiscal Studies, str. 297-338.
- Dodge K. i Gonzales, N. (2009) *Family and peer influences on adolescent behavior and risktaking*, Washington, DC, Committee on the Science of Adolescence Workshop.
- Dykstra, P. A., van Tilburg, T. G. i de Jong Gierveld, J. (2005) Changes in older adult Loneliness: results from a seven-year longitudinal study, *Research Into Aging*, sv.27, str. 725-747.
- Epstein, S. (1983) The unconscious, the preconscious and the self-concept, U: Suls, J. i Greenwald, A. (ur.), *Psychological perspectives on the self*, Hillsdale, NJ, Erlbaum, str. 219-247.
- Feingold, A. (1994), Gender differences in Personality: a meta-analysis, *Psychological Bulletin*, sv.116(3), str. 429-456.
- Forko, M. i Lotar, M. (2012) Izlaganje adolescenata riziku na nagovor vršnjaka – važnost percepcije sebe i drugih, *Kriminologija i socijalna integracija*, sv.20(1), str. 35-44.
- Gentile, B., Grabe, S., Dolan-Pascoe, B. Twenge, J.M., Wells, B.E. i Maitino, A. (2009) Gender differences in domain-specific self-esteem: A meta-analysis, *Review of General Psychology*, sv.13(1), str. 34-45.
- Hartup, W. W. (1996) The company they keep: Friendships and their developmental significance, *Child Development*, sv.67, str. 1-13.
- Hay, D. F., Payne, A. i Chadwick, A. (2004) Peer relations in childhood, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, sv. 45, str. 84-108.
- Heinrich, L. M. i Gullone, E. (2006) The clinical significance of loneliness: a literature review, *Clinical Psychology Review*, sv.26, str. 695-718.
- Holt, M. i Espelage, D. (2005) Social support as a moderator between dating violence victimization and well-being among African-American and Caucasian adolescents, *School Psychology Review*, sv.34, str. 309-328.
- Joiner, T. E., Katz, J. i Lew, A. (1999) Harbingers of depressotypic reassurance seeking: Negative life events, increased anxiety, and decreased self-esteem, *Personality and Social Psychology Bulletin*, sv.25, str. 630-637.
- Kiran-Esen, B. (2003) Examining the adolescents' smoking according to their peer pressure levels and gender, *Educational Sciences: Theory & Practice*, sv.3(1), str. 179-188.
- Klarin, M. (2002) Osjećaj usamljenosti i socijalno ponašanje djece školske dobi u kontekstu socijalne interakcije, *Ljetopis socijalnog rada*, sv. 9(2), str. 249-258.
- Klarin, M. (2004) Uloga socijalne podrške vršnjaka i vršnjačkih odnosa u usamljenosti predadolescenata i adolescenata, *Društvena istraživanja*, sv.6(74), str. 1081-1097.
- Lacković-Grgin, K. (1994) *Samopoimanje mladih*, Jastrebarsko, Naklada Slap.

Lacković-Grgin, K., Penezić, Z. i Sorić, I. (1998) Usamljenost i samoća studenata: uloga afilijativne motivacije i nekih osobnih značajki, *Društvena istraživanja*, sv.4-5 (36-37), str. 543-558.

Lacković-Grgin, K. (2000) *Stres u djece i adolescenata*, Jastrebarsko, Naklada Slap.

Lacković-Grgin, K., Penezić, Z. i Nekić, M. (2002) Kratka verzija UCLA skale usamljenosti, U: Lacković-Grgin, K., Proroković, A., Čubela, V. i Penezić, Z. (ur.), *Zbirka Psihologijskih skala i upitnika*, Zadar, Filozofski fakultet, str. 77-78.

Lacković-Grgin, K. (2006) *Psihologija adolescencije*, Jastrebarsko, Naklada Slap.

Lacković-Grgin, K. (2008) *Usamljenost: Fenomenologija, teorije i istraživanja*, Jastrebarsko, Naklada Slap.

Larson, R. W. (1999) The uses of loneliness in adolescence, U: Rotenberg K. J. i Hymel S. (ur.), *Loneliness in childhood and adolescence*, New York, Cambridge University Press, str. 296-322.

Lasgaard, M. (2007) Reliability and validity of the Danish version of the UCLA Loneliness Scale, *Personality and Individual Differences*, sv.42, str.1359-1366.

Lau, S., Chan, D.W. i Lau, P.S. (1999) Facets of loneliness and depression among Chinese children and adolescents. *The Journal of Social Psychology*, sv.139(6), str. 713-729.

Laursen, B. i Collins, W. A. (2009) Parent-child relationships during adolescence, U: Lerner, R.M. i Steinberg, L. (ur.), *Handbook of adolescent psychology*, Hoboken, NJ, Wiley, str. 3-42.

Laursen, V. i Hartl, A.C. (2013) Understanding loneliness during adolescence: Developmental changes that increase the risk of perceived social isolation, *Journal of Adolescence*, sv.36, str. 1261-1268.

Lebedina-Manzoni, M., Lotar, M. i Ricijaš, N. (2008a) Podložnost vršnjačkom pritisku kod adolescenata – izazovi definiranja i mjerenja, *Ljetopis socijalnog rada*, sv.15(3), str. 401-419.

Lebedina-Manzoni, M., Lotar, M. i Ricijaš, N. (2008b) Podložnost vršnjačkom pritisku i samopoštovanje kod studenata, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, sv.44(1), str. 77-92.

Mahon, N. E. (1983) Developmental Changes and Loneliness during Adolescence, *Topics in Clinical Nursing*, sv.5(1), str. 66-76.

Mahon, N.E., Yarcheski, A., Yarcheski, T.J., Cannella, B.L. i Hanks, M.M. (2006) A meta-analytic study of predictors for loneliness during adolescence, *Nursing Research*, sv.55(5), str. 308-315.

Mar, R.A., DeYoung, C.G., Higgins, D.M. i Peterson, J.B. (2006) Self-Liking and Self-Competence Separate Self-Evaluation From Self-Deception: Associations With Personality, Ability, and Achievement, *Journal of Personality*, sv.74 (4), str.1-32.

Medved, A. i Keresteš, G. (2009) Usamljenost u ranoj adolescenciji: spolne i dobne razlike te povezanost sa socijalnim odnosima, *Društvena istraživanja*, sv.20(2), str. 457-478.

Mijuskovic, B. (1986) Loneliness, anxiety, hostility, and communication, *Child Study Journal*, sv.16(3), str. 227-240.

Murray, S. L., Rose, P., Bellavia, G. M., Holmes, J. G. i Kusche, A. G. (2002) When rejection stings: How self-esteem constrains relationship-enhancement processes, *Journal of Personality and Social Psychology*, sv.83, str. 556-573.

Nansel, T. Overpeck, M., Pilla, R.S., Ruan, W.J., Simmons-Morton, B. i Schmidt, P. (2001) Bullying behaviors among US youth, *Journal of American Medical Association*, sv. 285, str. 2094-2100.

Olmstead, R. E., Guy, S. M., O'Malley, P. M. i Bentler, P. M. (1991) Longitudinal assessment of the relationship between self-esteem, fatalism, loneliness and substance use, *Journal of Social Behavior and Personality*, sv.6, str. 749-770.

Overholser, J.C., Adams, D.M., Lehnert, K.L. i Brinkman, D.C. (1995) Self-esteem deficits and suicidal tendencies among adolescents, *Journal of American Academy of Child Adolescence Psychiatry*, sv.34(7), str. 919-928.

Owens, T. J., Stryker, S. i Goodman, N. (2001) *Extending Self – Esteem Theory and Research, Sociological and Psychological Currents*, New York, Cambridge University Press.

Parker, J. G. i Asher, S.R. (1987) Peer relations and later personal adjustment: Are low-accepted children at risk? *Psychological Bulletin*, sv. 102(3), str. 357-389.

Peplau, L. A. i Perlman, D. (1982), *Loneliness: A Sourcebook of Current mTheory, Research and Therapy*, New York, John Wiley and Sons.

Pokrajac-Bulian, A., Stubbs, L. i Ambrosi-Randić, N. (2004) Različiti aspekti slike tijela i hranjenja u adolescenciji, *Psihologijske teme*, sv.13, str. 91-104.

Prinstein, M. J. (2007) Moderators of peer contagion: A longitudinal examination of depression socialization between adolescents and their best friends, *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, sv.36, str. 159-170.

Prinstein, M.J. i Dodge, K.A. (2008) *Understanding peer influence in children and adolescents*, New York, NY, Guilford.

Prinstein, M. J. i La Greca, A. M. (2009) Childhood depressive symptoms and adolescent cigarette use: A six-year longitudinal study controlling for peer relations correlates, *Health Psychology*, sv.28, str. 283-291.

Qualter, P., Brown, S. L., Rotenberg, K. J., Vanhalst, J., Harris, R. A. i Goossens, L. (2013) Trajectories of loneliness during childhood and adolescence:predictors and health outcomes, *Journal of Adolescence*, sv.36, str. 1283–1293.

Qualter, P. i Munn, P. (2002) The separateness of social and emotional loneliness in childhood, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, sv.43, str. 233–244.

Rhodes, J., Roffman, J., Reddy, R. i Fredriksen, K. (2004) Changes in self-esteem during the middle school years: a latent growth curve study of individual and contextual influences, *Journal of School Psychology*, sv.42, str. 243-261.

- Rubin, K. H., Bukowski, W. M., Parker, J. G. i Bowker, J. C. (2008) Peer interactions, relationships, and groups, U: Damon, W. i Lerner, R.M. (ur.), *Child and adolescent development: An advanced course*, Hoboken, NJ, Wiley, 141-180.
- Rosenberg, M. (1965) *Society and the adolescent self-image*, Princeton, NJ, Princeton University Press.
- Santor, D.A., Messervey, D. i Kusumakar, V. (2000) Measuring peer pressure, popularity, and conformity in adolescent boys and girls: Predicting school performance, sexual attitudes, and substance abuse, *Journal of Youth and Adolescence*, sv.29(2), str. 163-182.
- Schmitt, J.P. i Kurdek, L.A. (1985) Age and Gender Differences in and Personality Correlates of Loneliness in Different Relationships, *Journal of Personality Assessment*, sv.49(5), str. 485-496.
- Schultz, N. R. i Moore, D. (1988) Loneliness: Differences Across Three Age Levels, *Journal of Social and Personal Relationships*, sv.5, str. 275-284.
- Sim, T. N. i Koh, S. F. (2003) A domain conceptualization of adolescent susceptibility to peer pressure, *Journal of Research on Adolescence*, sv.13, str. 57-80.
- Snyder, M., Stephan, W. i Rosenfield, D. (1976) Egotism and attribution, *Journal of Personality and Social Psychology*, sv.33, str. 435-441.
- Steinberg, L. i Silverberg, S. B. (1986) The vicissitudes of autonomy in early adolescence, *Child Development*, sv.57, str. 841-851.
- Sullivan, H. S. (1953) *Interpersonal theory of psychiatry*, New York, W.W Norton & Company Inc.
- Tafarodi, R. W. i Swann, W. B. (1995) Self – Liking and Self – Competence as Dimensions of Global Self – Esteem: Initial Validation of a Measure, *Journal of Personality Assessment*, sv.65(2), str. 322-342.
- Tafarodi, R.W., i Swann, W.B. (2001) Two-dimensional self-esteem: theory and measurement, *Personality and Individual Differences*, sv.31, str. 653-673.
- Tolan, P. H. i Cohler, B. J. (1993) *Handbook of clinical research and practice with adolescents*, New York, John Wiley & Sons Inc.
- Urberg, K.A., Luo, Q., Prilgrim, C. i Degirmencioglu, S.M. (2003) A twostage model of peer influence in adolescent substance use: individual and relationshipspecific differences in susceptibility to influence, *Addictive Behaviors*, sv.28(7), str. 1243-1256.
- Uruk, A.C. i Demir, A. (2003) The role of peers and families in predicting the loneliness level of adolescents, *Journal of Psychology*, sv.137(2), str. 179-93.
- van Roekel, E., Scholte, R.H.J., Verhagen, M., Goossens, L. i Engels, R.C.M.E. (2010) Loneliness in adolescence: gene _ environment interactions involving the serotonin transporter gene, *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, sv.51, str. 747-754.
- Vanhalst, J., Luyckx, K. i Goossens, L. (2014) Experiencing loneliness in adolescence: A matter of individual characteristics, negative peer experiences, or both? *Social Development*, sv.23, str. 100-118.

Vasta, R., Haith, M. M. i Miller, S. A. (1998) *Dječja psihologija*, Jastrebarsko, Naklada Slap.

Wiseman, H., Guttfreund, D. G. i Lurie, I. (1995.) Gender Differences in Loneliness and Depression of University Students Seeking Counselling, *British Journal of Guidance & Counselling*, sv.23(2), str. 231-243.

Yaacob, S. N., Juhari, R., Abu-Talib, M. i Uba, I. (2009) Loneliness, stress, self-esteem, and depression among Malaysian adolescents, *Jurnal Kemanusiaan*, sv.14, str. 85-90.

Yang, J. (2009) *Relationship between gender traits and loneliness: The role of self esteem*. (Master's thesis). Preuzeto 10.12.2015. s <http://bir.brandeis.edu/handle/10192/23150>

THE ROLE OF SELF-ESTEEM AND PEER PRESSURE IN LONELINESS AMONG ADOLESCENTS

SUMMARY

The main aim of this study was to determine the extent to which the loneliness in adolescence can be explained by self-esteem and peer pressure. In fact, numerous studies have mostly focused on bivariate relation between these variables and so far in the Croatian sample of adolescents is not examined relations between loneliness, self-esteem and peer pressure simultaneously. Although most authors believe that loneliness can occur in all developmental periods, it has been emphasized that loneliness is more expressed during adolescence and even the most during the period of early adolescence. Establishing and maintaining satisfactory relationships is a priority, as inadequate and unsupported relationships with peers makes a risk for the experience of loneliness. In addition to peer relationships, a positive attitude about yourself, or self-esteem has a significant role in the successful development of adolescents. Earlier studies have shown that self-esteem, which decreases during early adolescence, is an important determinant of loneliness. Therefore, the sample of this study consisted of two groups of adolescents, 200 seventh graders, who represented a group of early adolescents, and 200 students of fourth graders of high school, who formed a group of late adolescents. The questionnaire, which consisted of three groups of scale, Short version UCLA scale, Self-liking/self-competence Scale-Revised Version and Susceptibility to Peer Pressure Scale. The results showed a higher level of loneliness in early adolescents, and lower self-esteem, but a greater level of susceptibility to peer pressure in relation to the late teens. Girls, regardless of age had slightly lower self-esteem compared to boys, while the level of loneliness does not change significantly with respect to sex. However, male adolescents are more prone to risk behavior (eg, consumption of opiates and risky sexual behavior) and inappropriate behavior at school (eg. unexcused absence from class) under the influence of peers. Finally, negative self-image, or low self-esteem and expressed susceptibility to peer pressure are significant determinants of loneliness in adolescence. The results are explained in terms of developmental changes that make adolescents at risk for the occurrence of loneliness.

KEY WORDS: *loneliness, self-esteem, peer pressure, adolescence*